

Sezai Karakoç, İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü (Kitap Değerlendirmesi, 13. bs. 2013)

Ejder Okumuş¹

Received: 10.12.2021

Accepted: 07.01.2022

Type: Book Review

Özet

Bu makale kitabın tanıtımı ve değerlendirmesini konu edinmektedir. Makalenin amacı, bir medeniyet düşünürü olan Sezai Karakoç'un (1933-2021) İslam ekonomisine yaptığı vurgunun tezahürü olan mezkur eserini tanıtmak, değerlendirmek ve İslam iktisadıyla ilgili çalışmalara katkıda bulunmaktır. Makalede öncelikle kitaba dayanılarak ve atıflar yapılarak kitabın İslam ekonomisine yaklaşımına dair önemli hususlar ortaya konulmaktadır. Ayrıca söz konusu hususlara bağlı olarak bazı değerlendirmeler yapılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İslam, İslam Toplumu, İslam Ekonomisi

JEL Kodu: A10, A11, A12, A13, A14

¹ Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi Din Sosyolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye, ejder.okumus@asbu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1337-3255

Giriş

1960'larda İslam ekonomisiyle ilgili literatürde neredeyse yok denecek kadar az bir çalışma olduğu düşünülürse Karakoç'un *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*² kitabının ne kadar önemli olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Hatta günümüzde dahi İslam ekonomisi kavramsallaştırmasının, bu adla müstakil bir alanın varlığının, İslam'a ve Müslümanlara ait bir ekonomiden bahsetmenin doğru olup olmadığına dair tartışmaların henüz bir sonuca erişememiş olması da bu kitabın önemini katbekat arttırmaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki bugün Türkiye'deki üniversiteler dahil çeşitli üniversitelerde İslam ekonomisine dair kurumsallaşmaların olması, konuyla ilgili araştırmaların ve eserlerin çoğalması, İslami finansla ilgili çalışma ve uygulamaların artması vd. oldukça önemli gelişmelerdir. Fakat hala olguyla ilgili çalışmaların yeterli olmaktan uzak olduğu açıktır. Bu ve benzeri sebeplerden dolayı Karakoç'un kitabı önemini korumaktadır.

Karakoç'un kitabını yazdığı dönemde İslam ekonomisi söz konusu olduğunda yazılan çok az sayıdaki çalışmada kapitalizm, komünizm ve İslam'ın ekonomik sistemlerinin farklı ve benzer yönleriyle faiz ve zekât konularına yoğunlaştığı söylenebilir. Medeniyet düşünürü Sezai Karakoç, diğer bütün çalışmalarında dirilişi ve ona bağlı olarak farklı konulara yaklaşımında olduğu gibi İslam ekonomisini de medeniyet ve toplum ekseninde incelemektedir.

88 yıllık ömrüne birçok eser sığdıran ve eserlerinde diriliş doktrini altında görüşlerini ortaya koyan Karakoç, *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü* başlıklı eserinde İslam iktisadı hakkındaki görüşlerini ele almaktadır.

1. İslam Ekonomisinin Özgünlüğü

Yazara göre İslam ve Müslümanlara ait bir ekonomik yapının mevcudiyetinden söz edilebilir. Fakat bu yapının varlığını ortaya koymada önemli bir meselemiz mevcuttur. İslam toplumuna ait ekonomik strüktürü kendi temel kaynaklarımıza dayanmadığımız için Batı ekonomik bakışına bağlı olarak ifade edilmekte, bu da özgün İslam ekonomisinin ortaya konulmasını engellemektedir. Başka bir ifadeyle İslam düşüncesinin altın döneminde İslam toplumuna özgü iktisadi yapı hakkında yazılan klasik eserleri günümüz literatürüne dahil edemedik. Bundan dolayı günümüzde İslam ülkelerinde üzerinde durulan iktisat ilmi, doğrudan doğruya Batı iktisat teorilerinin bir tekrarı olmaktan öteye gitmemektedir. Bu yöntem veya yaklaşım, Karakoç'un perspektifinde sosyal hayatın diğer alan ve görüşleriyle ekonomik yaşayış arasındaki bağları hiçe saymakta ve Batı'nın tecrübesinden çıkmış kavramları Doğu ve İslam tecrübesine tahmil etme gibi içinden çıkılmaz bir kavram ve realite kopuşuna sebep olmaktadır. İktisat realitesi tespit

² Kitabın jenerik kısmında belirtildiği gibi ilk baskısı Temmuz 1966 - Mart 1967 tarihleri arasında Aylık Diriliş Dergisi'nde Mehmet C. Güneş takma adıyla çıkan yazılardan oluşan ve ilk baskısı 1967 yılında Ötüken Yayınevi'nce yapılan *İslâm Toplumunun Ekonomik Strüktürü*, ikinci baskısından itibaren Diriliş Yayınları'ndan çıkmaktadır. Bu çalışmada değerlendirmesi yapılan baskı, 13. baskıdır.

edilmeden değer hükmü alanına geçilmekte ve birkaç ekonomik doktrin alternatifinden birini seçmeye zorlanmaktayız (7).

Olay ve olgulara değişim ve medeniyet penceresinden bakan Karakoç, ekonomi alanında Müslümanların başından beri hem düşüncede hem de pratikte özgün bir yaklaşım içinde olduklarını belirtmiştir. Bu özgünlüğün kaynağı hiç şüphesiz İslam'ın temel esaslarıdır. Karakoç, İslam toplumundaki İslami ekonomik yapının teorik ve ütöpik olduğu şeklindeki yaklaşımın doğru olmadığı görüşündedir. Nitekim ona göre Batı düşünürleri ile onların İslam ülkelerindeki takipçileri, şu yanlışlardan kendilerini kurtaramamaktadırlar: Birincisi İslam'ın teklif ettiği iktisat düzenini sırf teorik, hatta ütöpik bir sistem gibi görüp inceleme, ikincisi bugünkü İslam ülkelerindeki iktisat yapısını birkaç tesir ve şartın kurduğu soyut bir şema çerçevesinde ele alma, üçüncüsü ise söz konusu iki yapı arasında peşin hükümler dışında bir ilgi aramama. Halbuki İslam'ın ortaya koyduğu iktisadî perspektif, Medine'de İslam devletinin kuruluşundan başlayarak bugüne kadar gelmiş olan İslam toplumlarına uygulanmış ve iktisadî olaylar akışı içine yerleşerek belli başlı bir iktisadî strüktürün, yani yapının doğmasını sağlamıştır. İktisadî yapının İslam dışı sistemlere kaydırılmak istendiği ve bir miktar da gerçekleştirildiği bugün bile İslam ülkelerinde iktisadi hayat tamamen İslam'ın etkisinden sıyrılmış değildir. O halde İslam'ın iktisat tarihi, sadece iktisadî düşünce tarihi olarak ele alındıkça hem gerçeği tespitten uzakta kalınmış hem de İslam'a karşı ilim ahlâkı ve düşünce namusuyla bağdaşmaz bir cinayet işlenmiş olur; İslam'ın iktisat tarihi, iktisadî düşünce tarihi olduğu kadar iktisadî olaylar tarihi olarak da incelenmeli ve bu ikisi arasındaki bağlar araştırılmalıdır. İslam dininin gerçek iktisat sisteminin görülebilmesi ve değerlendirilebilmesi buna bağlıdır (7-8).

Yazarın ekonomi düşüncesinde İslam'ın iktisadî doktrini ve sistemi, olaylar içinde gelişen bir iktisat düzeni doğurmuştur. İslam toplumunda kendine özgü bir ekonomik yapı oluşmuştur. Bunun ana çizgileri tespit edilip İslam toplumunun iktisadî yapısının orijinalliği kabul edilmedikçe, İslam ülkelerinin ekonomisi üzerine yapılan incelemeler aldatıcı anolojiler olmaktan öteye geçemez ve verilen hükümler tamamen izafî bir şekilde başarıda ve ideal sistem olma noktasında Batı sistemlerini temel alan peşin hükümlere dayalı bir karşılaştırmalar kaosu olur (8-9).

2. İslam Ekonomisini Batı Medeniyeti Kapsamında Değil, İslam Medeniyeti Kapsamında Değerlendirme Gerekliği

Karakoç, İslam ekonomisini tabiatı gereği Batı medeniyeti ve ekonomisi esas alınarak, Batı ekonomisinin değer, kavram, ideoloji ve akımları eksene konularak değil, İslam medeniyet esasları merkeze alınarak değerlendirmek gerektiğini, aksi halde doğru değerlendirmenin mümkün olmadığını ileri sürer. Bu bağlamda Karakoç, İslam ekonomisinin özgün olduğu, İslam medeniyetine ait olduğu ve dolayısıyla Batı iktisat yapısını ve kavramlarını temel alarak liberal, liberalist, sosyalist, prekapitalist, antiliberalist, prekomünist, premarksist gibi nitelemelerle tanımlanamayacağını,

değerlendirilemeyeceğini savunur. Söz konusu nitelermelerde esas alınan Batılı kavram, akım ve ideolojileri benimseyen ve İslam ekonomisini ona göre değerlendirenler, İslam'ı bağımsız bir hayat ve düzen olarak ele almamakta, kendi görüş alternatiflerinin veya karşı alternatiflerin bir derivasyonu şeklinde görmektedirler (9-10).

Sezai Karakoç'a göre İslam, Batı medeniyetinden ayrı bir medeniyet olarak ele alınmadıkça hakikatine erişilemeyecek bir gerçekliktir. Kavramları, tanımları, deneyleri, anlamları yine kendinden, kendisi esas alınarak, kendi içinden çıkarılabilir. Batı sınırlamaları ve içerikleriyle İslam gerçekliğinin üzerinde yapılacak soyutlamalar, İslam'ı ve Müslümanları değil, ancak Batı doktrinlerinin İslam'ı nasıl gördüğünü ve gösterdiğini tespiti yarar (10-11).

İslam'ın teklif ettiği ve Müslüman toplumda gerçekleştirdiği, bağlı oldukça mutlu olunan, kopuldukça ve uzaklaştıkça sefaletle düşülen iktisat sistemi otantik anlamıyla ne kapitalist, ne de sosyalizan bir sistem, doğrudan doğruya, İslam iktisat sistemi adının verilmesi gerekli sui generis bir sistemdir. Sistemler arasında bir takım benzerlik bulunması, birbirlerine irca için yeter bir sebep olamaz. Bunun gibi, bugüne kadar İslam'ı kapitalizme veya sosyalizme indirgeme çalışmaları iflâs etmiştir. İslam her cephede bütününde olduğu gibi kendine has bir perspektif getirmiştir. İnanç, ahlâk ve hukuk alanlarında olduğu gibi ekonomi alanında da İslam, orijinal, yeni ve farklıdır. Bu prensip kabul edilmeden İslam iktisat teorisi ve doktrinini araştırmaya ve İslam toplumunun iktisadî içyapısını incelemeye, tarih boyunca gelişen, ilerleyen, duraklayan İslam ülkeleri iktisadî olaylarının tarihini yazmaya girişmek boşuna emek harcamak olacaktır. İslam'ın her cephesinde olduğu gibi iktisat görüşünün aranmasında da birinci prensip onun İslam dışı sistemlerden farklılığını kabul etmekse, ikinci prensip de, İslam'ın bu cephesinin öbür cephelerinden, inanç, ibadet, ahlâk, hukuk, sosyal hayat ve genel dünya görüşü cephelerinden ayrı ve bağımsız ele alınamayacağıdır. Göz önünde tutulması gerekli üçüncü prensip ise, İslam ülkelerinin bugünkü durum ve sistemlerine bakılıp İslam ekonomi sisteminin bulunamayacağıdır. Öte yandan İslam prensiplerinden çıkacak bir sistemin bugünkü yapıda hâlâ bazı faydalı etkilerinin bulunmadığının hemen söylenemeyeceği ilkesidir (11-15).

3. Ekonomide İslam Mucizesi

İslam'ın ekonomik yapıda mucize ortaya koyduğu görüşünde olan Karakoç, Müslümanların Hz. Muhammed'in (s.a.v.) kurduğu Medine İslam toplumundan günümüze kadar kısaca özetlediği ekonomik hayatını, İslam'ın esaslarına uydukları zaman mucize olarak nitelendirir. Ona göre İslam ekonomi sistemi, İslam mucizesi diyebileceğimiz, hiçbir sistemde görülmeyen ve bu haliyle ilahi kaynaktan geldiğini belirten, tabiat ve olaylar örgüsündeki karmaşıklığa denk bir biçimde İslam'ın diğer cepheleriyle çok girift, sıkı bağlar içinde, tam bir ahenk halinde insan mutluluğunu sağlayan bir sistemdir (15, 54 vd.).

İslam ekonomi sistemi içinde bencilliğin, bireyciliğin, tefeciliğin, faizin, sınırsızca biriktirmenin olmadığı, tersine paylaşmanın, sadakanın, infakın, zekatın olduğunu

vurgulayan Karakoç, kitap boyunca İslam'ın ekonomi strüktürünün bir hayat tarzı olduğunu ifade eder. Karakoç, kitabında İslam ekonomi yapısını Batı medeniyetinin ekonomi sistemiyle, kapitalizm, komünizm, liberalizm ve sosyalizmle karşılaştırmalar yaparak ele alır. Karakoç'a göre İslam, ne kapitalizm, ne komünizm gibi, donmuş, katı, kısa bir dönem uygulanıp sonra terk için savaşılabacak, insan ve toplum enerjisini yutan, emen ve kurutan bir yapı teklif etmiş, ne de liberalizm ve sosyalizm gibi tamamen havada kalan, aldatıcı oyalayıcı birkaç prensibi söylemekle yetinmiştir. O, her çağda ve her türlü gelişmeden sonra da uygulanabilecek, prensipler, doktrin, sistem ve yapı getirmiştir (20).

4. İslam Ekonomi Sisteminde Üretim-Tüketim Dengesi

Karakoç İslam toplumunda tüketim ile üretimin bir denge üzerine kurulu oluşu üzerinde önemle durmaktadır. Karakoç'a göre İslam'da tüketim ve üretim kesimleri ne kapitalist düzendeki gibi birbirinin adetâ fonksiyonudur, ne de komünist düzendeki gibi birbirinden bıçak kesimi ayrılmıştır. Bir ölçü içinde bu iki kesim arasında ekonomik bir bağ bulunurken, öte yandan metaekonomik, ahlâk ve inanç bağları ve kuruluşları ikisi arasındaki dengeyi sürekli olarak muhafaza eder. Özel mülkiyet ile teşebbüsün ve ölçülü rekabetin tanınması, devletin kişi hayatına yıkıcı bir baskıyla karışmasını önlemekte, kâr faktörü ekonomik şevki yaşatmakta, diğer yandan faiz yasağı, emeksiz kazanca bir sınır çekmekte, zekât başlı başına toplumsal bir düzenleyici ve paylaştırıcı olarak kapitalizmde kendini gösteren sınıflar arası uçurumun oluşumuna engel olmakta, israf yasağı tüketime, tüketimciliğe bir dizgin vururken, cihat şuuru, hayır kavramı, üretimi toplumun ve bütün insanlığın yararına teşvik etmekte, desteklemektedir. İslâm, insanı ekonomiye değil, ekonomiyi insana bağlamıştır. Bir hayat tarzı ve sistem olarak İslam'da zekât, bir bakıma bir din kurumu, bir bakıma bir ekonomi kurumu, bir bakıma da bir sosyal kurumdur. İlk bakışta tamamen bir mali yasak olarak görünen faiz yasağının, borçlunun evinin gölgesinden bile faydalanmamaya kadar varan bir takvaya uzanışı vardır. İslâm ne hayat düşmanı din ve felsefeler gibi hayatı, ekonomik düzeni, üretim ve tüketim planlarını felce uğratar, ne de materyalist doktrin ve dünya görüşleri gibi, insanı ekonomik eşya ve makina durumuna indirir. Hayatı sıkıştıran, bölen, parçalayan, boğan bir sistem getirmez. Hayata düzen, yön ve anlam veren bir ruh ve planla gelir (26-28).

5. Birey-Toplum Dengesinde Özel Mülkiyet

İslam toplumunda, ne komünizmdeki gibi bireyi mülkiyet hakkına ehil ve lââyık görmemek, yani insana güvenmemek söz konusudur ne de kapitalizmdeki gibi insana Allah'ı unutturan mutlak mülkiyet hakkı tanınmıştır. İslam, insana bir mülkiyet hakkı tanımıştır ama bu hakkın üzerinde Allah'ın hakkı birinci sırada gelir. Mülkiyet hakkı, kişiye kullanma usul, sınır ve gayesiyle birlikte tanınmıştır. Bu hakkı bu düzen ve sıra içinde kullanmayan o hakkı çiğnemiş olur. O halde mülkiyet hakkımızı Allah'a ve İslam'a karşı kullanamayız. Bir Müslümanın kurduğu bir işletmenin iş talimatnamesinde daima ilâhî hukukun maddeleri, yazılısın yazılmasın başta yer alır ve İslam devleti insandan o hukukun hesabını her zaman sorar. Birey gibi toplum da Allah'ın kendisine tanıdığı hak

ve yetkiyi kullanır ve kendisine çizilen sınırın dışına çıkamaz. Komünizmin ferde hiçbir hak tanımamasına karşılık topluma mutlak hak tanınması diye bir şey İslam toplum anlayışında yoktur. İslam'da toplumla fert biri öbürüne ezdirilmeyecek şekilde bir hak dengesi içinde anlam kazanır (33-34).

Komünizmde fert toplum için, kapitalizmde de toplum fert için feda edilmiştir. İslâm fert ile toplum arasındaki dengeyi hedef alarak ferdi topluma karşı korumak için öbür haklarının yanında ona mülkiyet hakkını da tanımıştır. Buna karşılık toplumu korumak için de bu hakkı edinme ve kullanma noktasında birçok kayıt, şart ve sınırlar koymuş, toplumu da büsbütün pasif bir konumda bırakmamıştır. İslam'ın toplum, insan, fert ve ekonomi sisteminde toplum, ferdi ezemez. Miras ve mülkiyet hakkı, gerekirse toplumu boykot edebileceği bir asgarî gücü ona sağlamıştır. Öte yandan haram ve helâl ölçüleri, kazancın temelde emeğe dayanması kuralı, paranın sırf para olduğu için para getirmesinin yasak oluşu (faiz yasağı), kazancın belli bir nispetinin bir sosyal adalet vergisi gibi devlet eliyle alınarak fakir sınıflara aktarımı (zekât), bir Müslümanın öbür Müslümanların durumundan tam anlamıyla sorumlu oluşu, israf yasağı, parayı bir işte kullanmayacak şekilde biriktirme, yani parayı iş dışına çıkarma yasağı, diğer bir deyişle yatırım yapmak mecburiyeti ve bütün bunlarla birlikte ve bütün bunlara hâkim, insanın, kendisini de, çocuklarını da, bütün mallarını da İslam yolunun bir mülkü ve hakkı sayma gibi sınırlar, mülkiyet hakkına İslam'ın koyduğu sınırlardır. Bu sınırlarla insanın bu hakkı kötüye kullanıp toplumu, öbür insanları ve eşyayı ezmesinin önüne geçilir, insanın bu ve öteki dünyada mutluluğunun tamam olması sağlanır (34-35 vd.).

Karakoç'un yaklaşımında şahsi teşebbüs hakkı, insanın İslam'daki değeriyle doğrudan ilgilidir. İslam'da insan en üstün yaratık, Allah'ın halifesi, kendi başına şahsiyetli bir birim olarak kabul edilmesinin bir sonucu, ona *şahsî teşebbüs hakkının* tanınmasıdır. Her insan, İslam düzenini, İslam toplumunun yaşama şartlarını sarsmamak şartıyla kendi geçimini sağlamak, dünyadaki tasarruf gücünü ve hakkını kullanmak için birtakım çalışmalara hür olarak girişebilir. Bu teşebbüs hakkı mülkiyet hakkının dinamiğidir. Öldürücü bir rekabet yerine hayırlı bir yarışma halinde, diğer insanlara en faydalı, en iyi, en sağlam, en güzel, en elverişli, en kullanışlı eşyayı yapmak, o eşyayı en ucuz şekilde elde etmek ve piyasaya sürmek, onu en seri bir araçla ulaştırmak için alın teri dökmek, çalışmalar yapmak, serbestçe kararlar almak, bilgiler edinip yeni buluşlar yapmak, bir Müslüman için barış zamanının gereklerindedir. Çalışma kutsaldır. Emek kutsaldır. Bu çalışma yoluyla insan, Allah'ın halifeliğini yerine getirir. İnsan bu şekilde çalışarak zekâtını verir, yani malî ibadetini yapabilir. Bu çalışmayla kendine bağışlanan nimetlerin değerini bilir, kendisine bağışlanan gücün boşa akmamasını sağlar, bu çalışmayla nefesine hâkim olur, bedenini faydalı bir yolda kullanmış olur, Müslümanlara yardımcı olur, çocuklarına ve ailesine olan ödevlerini yerine getirir. Demek ki bu çalışma hakkı da öbür haklar gibi yalnız maddî bir yanı olan bir hak değil, gözle görünmese de o madde akımıyla birlikte insanüstünden gelip ona eklenmiş olan birçok ebedîlik unsuruyla kaplı bir hak ve ödevler bütünüdür. İslâm'ın hak anlayışıyla Batının hak anlayışı arasında temelli bir fark vardır.

Batılı hak anlayışı tek taraflıdır ve insana sadece sağlanan fayda demektir. Halbuki İslam'da, Allah'ın bir isminin de Hak olduğu ve hak kelimesinin etimolojik anlamında gerçek anlamının bulunduğu düşünülürse, hak, fayda, ödev ve sorumluluk demektir (40-42).

6. Devletin Müdahalesi

Karakoç'a göre İslam dini, kişinin özel çalışma, mülkiyet ve miras haklarını tanır, fakat bu haklar, liberal-kapitalist bir ekonomide olduğu gibi sınırsız değildir. Din ve ahlâk kurallarıyla, gereğinde İslam devletinin müdahalesiyle bu hak bir disiplin altında tutulur. İslâm devleti, pasif bir devlet değildir. Kişinin temel haklarına dokunmasa da o hakların kullanılmasını toplum yararına sınırlandırma hak ve yetkisine sahiptir, kişiye yön verebilir. Kaldı ki Müslüman tüccar, metre veya arşını, Müslüman bakkal terazisini kullanırken, meleklerin olanı olduğu gibi kaydettiğini ve Allah'ın kontrol ettiğini unutmaz. Bunu bilmeyen veya unutanlar varsa, işte o zaman İslâm devleti işe el koyar. Sınırını aşanları durdurur ve cezalandırır. Bununla da yetinmez, gerektiğinde bir plan dahilinde bütün ekonomiyi düzenleyebilir. Genel şartları devlet göz önünde tutar. Kişi kendisinden ve çevresindekilerden, devlet ise toplumdan Allah'a karşı sorumludur (43-44).

İslam'da hiç kimsenin sınırsız bir mal biriktirme, "parayı ben kazandım, öyle ise istediğim gibi harcarım. Kimseyle paylaşmak zorunda değilim" deme hakkı yoktur. Örneğin zengin sınıf varlığının belli bir yüzdesinin her yıl sürekli olarak fakir sınıfa zekât yoluyla aktarımı, servet ve refahın zengin sınıfa doğru akan tek yönlü bir ekonomik imkân olmaktan çıkmasını sağlamakta, fakirden zengine, zenginden fakire doğru akan, çift yönlü ve katlı bir akım olmaktadır. İslam ekonomi strüktürü böyle ortaya çıkmaktadır. Çalışmanın, zekânın ve teşebbüsün hakkını ihmal etmeyen bir sosyal adalet seyyaliyeti bundan dolayı toplumun ve ekonominin eşitlik ve barış motifi olmaktadır. Faiz yasağı peşin bir önleyici, zekât buyruğu, sonradan tashih edici ve ayarlayıcı bir faktördür (46-47).

7. İslam Ekonomi Yapısında Bütünsellik ve Bütüncülük

Karakoç, kapitalizmde devletin, komünizmde kişinin adeta piyasadan kovulmuşken, İslam ekonomisi piyasasına, İslam prensipleri, devlet ve kişilerin tam bir uyum halinde katıldıkları görüşündedir. İslam'da, İslam'ın ekonomik sisteminde bir piyasada arz ve talebin karşılaşmasında, kapitalist piyasada olduğu gibi sadece kişilerin egoist duyguları, kendine yontumlu fayda çıkarları yani homoekonomikus zekâ ve oyunları değil, din, devlet ve kişi isteklerinin bir bileşkesi hükümdür. Dolayısıyla bu yapı ne kapitalistik ne komünist, ne herhangi bir marksist ne premarksist ve ne de prekapitalistik bir yapıdır, tam anlamıyla İslam yapısıdır. Bu sistem, ağır sanayi ekonomisine de uygulanabileceğinden prekapitalizm iddiası; bir klan içinde değil, en ileri medeniyet, toplum ve devlet hayatlarında da gerçekleşmiş bulunmasından dolayı da premarksizm iddiası çürümektedir (47-48). Anlaşıldığı üzere Karakoç'a göre İslam ekonomi yapısı bütünsellik ve bütüncülük arz eder.

8. Ahlak, Din ve Ekonomi

Ekonomik yapı ile ahlak ve din arasındaki ilişkiler, ilişkilerin yönü, ilişki olup olmadığı gibi hususlar, ekonomi çerçevesinde her zaman gündem olmuştur. Karakoç da bu önemli konuyu ele alır. Karakoç'a göre kapitalistik ve marksist yapılarda, toplum temelinde ekonomik motif olduğu inancı gizlidir. Bu yüzden biri, ticareti meşru sayarken, ondan kopmaz gördüğü faizi de meşru saymıştır. Ahlâk ve dinin ekonomik düzene egemen olabileceğine inanmamış ve dolayısıyla ahlak ile dini ekonomide devre dışı bırakmıştır. Öbürü de bir tepki olarak ikisini birden yasak etmiştir. Fakat İslam dininin apayrı bir toplum görüşü vardır. İslam'da din ve ahlak, ekonomik kaynaklı değil, toplumun ve insan varlığının temel yapısıdır. Yani din ve ahlak, altyapı faktörlerdir. Ekonomi de insan içgüdülerinin eşyadaki bir yansıması, hatta aktif bir örgüsü olarak, belli ölçüde bağımsız bir alansa da, din, evreni kuşatan en geniş çerçeve olarak onu da içine alır ve ona egemen olur. Ticaret, özel teşebbüs, insanın ekonomik içgüdüsüne verilmiş olumlu bir cevap, başlanmış bir gerçekleşme hakkıdır; faiz yasağıysa, en az o içgüdü kadar kuvvetli din kaynağından gelen ve içgüdü taşkınlığını, aşırılığını, ifrat ve tefritini önleyen bir sınırdır. Din ve ahlâk ekonominin sonucu olmadığından, ekonomiye köklü bir şekilde etkili olabilir. Bu etki, öbürlerinde olduğu gibi, sonucun sebebi etkilemesi değil, bilakis daha derin ve etkili bir gücün başka bir gücü dizginlemesidir (48-49).

9. Tarihi Olarak Ana Çizgileriyle İslam Ekonomisinin Karakteri

Karakoç kitap boyunca ele aldığı İslam ekonomisine, kitabın yedinci ve son kısmında İslam tarihindeki tezahürlerine kronolojik olarak bakarak onun karakterini ana çizgileriyle görmenin mümkün olacağı görüşündedir. Gerçi ona göre bu konuda pek inceleme yapılmamıştır. Belgeler üzerinden yapılacak bir çalışma, İslam ekonomisinin mucizevî çehresini daha iyi aydınlatacaktır. Fakat Karakoç kitapta en geniş bir çerçevede dönem dönem İslam tarihini bu açıdan gözden geçireceğini belirtir ve bazı noktaları ortaya koyar (54-60).

Karakoç'a göre Hz. Peygamber zamanında İslam ekonomisi kuruluş durumundadır. Ekonomik kastlar kırılmakta, toplumu çökerten faiz ortadan kalkmakta, zekât kutsal buyruğuyla yoksul halk ekonomik verim katına yükseltilmekte, zengin ve sömürücü büyük şehirlerden, cihat yoluyla adeta fakir bölgelere cebrî bir servet akım sağlanmakta, böylece Asya'nın büyük ve önemli bir kesiminde yepyeni bir ekonomik yapı temellendirilmektedir. İlk yıllarda bütün varlığını din uğrunda harcayarak veya terk ederek Peygamberin arkasından Medine'ye göçmüş olan Muhacirîn'in ekonomik durumunu düzeltmek için bizzat Peygamber tarafından kurulan Kardeşlik Ortaklığı başlı başına köklü bir kurum, ideal bir erdem anıtıdır. Bu, sıkışık durumlarda, İslam devlet veya topluluğunun Müslümanların yürekten razı olmalarıyla ekonomik strüktürde cesur kombinezonlar yapabileceğinin tipik bir örneğidir. Ashab-ı Suffa'nın bir arada kalıp bir arada yemeleri, bir nevi din düşüncesi ocağı halinde yaşamaları da bir başka örnek kurumdur.

Bu dönemde Peygamber, sahabenin büyük çoğunluğunu cihat için hazır bulundurduğundan bunların geliri, daha çok savaş kazançlarıdır. Ülkedeki halksa ziraat

ve küçük sanayi örgütleri halinde çalışmaktadır. O günün şartları içinde, devlet ve cihat ocağı ekonomik hayatı büyük ölçüde etkilemekte, ekonomik dağılımında sınıflar arasında büyük bir seyyaliyet sağlamaktadır. Yüzyılların oluşturduğu ve dondurduğu ekonomik sınıf durumları kırılmaktadır. Yeni fethedilen bir ülkenin veya şehrin ekonomik hayatı felce uğramazken, üstelik yeni baştan düzenlenerek daha verimli ve daha adil bir yapıya kavuşturulmaktadır. İlk defa bir devlet hazinesi teşekkül etmekte, bir bütçe sistemi kurulmaktadır. Zekat ile bütün İslam toplumunda sosyal adalet sağlanmaktadır. Ganimetler, servetler, halk ile paylaşılmaktadır. Lüks ve sefahat hayatı yoktur (54-57).

Karakoç'un İslam ekonomi yapısıyla ilgili tarihi yaklaşımında Hz. Ömer devrinde İslam toplumunun zenginliği, yeni doğan her çocuğa maaş bağlanacak kadar efsanevi bir boyut kazanmaktadır. Savaş, ekonomiyi altüst edeceğine tam tersine düzeltmekte, yerine oturtmakta, onarmakta ve kökleştirmektedir. Hz. Osman devrindeki gelişmeler biraz da aşırı zenginliğin imkân verdiği olaylar olarak görülebilir (57).

Emevî devri ekonomisine gelince; o dönem din ve siyaset alanındaki büyük facialara rağmen arka arkaya gelen fetihlerden dolayı refah ve zenginliklerin arttığı ve eksilmediği bir dönemdir. İslam dünyası Abbasiler döneminde sulh ve sükûn içinde zenginlik ve refahla taşar. Bugünkü çağın ekonomik buhranlarından hiçbirine rastlanmaz. İhtilâller ve darbeler bile dar siyasi alanlarda kalır ve halkın ekonomik düzeni pek bozulmaz. Avrupa bugün bile o dönemleri bir masal hayatı gibi sunar. Ticaret, sanayi, ziraat, altın bir düzen içindedir (57-58).

Osmanlılar dönemi, başlangıçta yine fetihlerin getirdiği gelirler ve toprağın askerliğe ayarlı olarak düzenlenişiyse yüzlerce yıl parlak bir ekonomik varlık gösterir. Lakin Avrupa'nın Rönesans devrini açıp teknik üstünlüğe geçişinden sonradır İslam gücünün ağır basma dönemi son bulur. Ekonomik çöküntü de bundan sonra başlar. Sosyal adalet kurumları yavaş yavaş ortadan kalkar. Sefalet her yanı sarar. Sınıflar arası farklar artar, Hindistan'da, Arabistan'da, Mezopotamya'da, Türkiye'de ağını kuran Batı kapitalizmi gün gün halkın ekonomik varlığını tüketir, daha kötüsü aşk ve şevkini kırar, söndürür. Yoksulluk, İslam'ın gidişiyse oranlı olarak ters taraftan o eski refah çapına ulaşır. Bu böyle oldukça suç İslam'a yüklenir. İslam'dan kopuldukça ekonomik düzen sarsılır, ekonomik düzen sarsıldıkça İslam'dan kopulur. Sonunda bugünkü din, medeniyet, kültür, politika, ahlâk ve ekonomi alanında içinde bulunduğumuz iflâs durumuna gelip çatarız (58).

Sonuç

Karakoç'a göre son tahlilde ekonomiye tapışın ekonomik sefalet getirmekten başka bir şeye yaramadığı gerçeği gün geçtikçe İslam ülkelerinde daha iyi anlaşılacaktır. Kapitalist kurumların, faizin, zekâtsızlığın toplumu çepeçevre ezdiği artık gözle görülür hale geldi. Banka bir vakitler bir kurtarıcı veya bir fatih gibi gelmişti. Bugün ise bankanın ekonominin Deli Dumrul'u olduğu ufak ufak da olsa fark edilmektedir. Bütün bu Batı kurumları bir vakitler İslam ülkelerine ideal kurumlar olarak sunuldu, sonra sosyalizm

onun yerini almaya çalıştı. İslâm toplumu artık bütün bunların Müslümanları kendilerine dönmekten alıkoyma planının yaldızlı afyonundan başka bir şey olmadığını anlamaya başladı (59).

Karakoç, İslâm toplumlarını batıların, kapitalist ve komünistlerin elinden ve dilinden kahraman neslin kurtaracağı düşüncesindedir. Bu kahraman nesilden maksat, Karakoç'a göre diriliş nesli olsa gerektir. Kahraman nesil şüphesiz İslam toplumunun ekonomisini de yeni baştan düzenlemek ve kurmak zorundadır. "İlk önce Batılı kurumları bit ayıklar gibi ayıklayacaktır. Sonra o kurumlara yataklık yapan yerli kurumları da kökten temizleyecektir. Faizi her türlü görünüşü ve işleyişiyle yasak edecek ve zekâtı, tam bir sosyal adalet vergisi olarak işletecek, yürürlüğe koyacak ve uygulayacaktır. Ham madde kaynaklarını en modern teknikle değerlendirmenin sistemini kuracak, genç İslam aydınını yüreği ilâhî sevgiyle dolu olarak tabiatı yeni baştan keşfe ve verimlendirmeye gönderecektir. Tam bir maliye ve vergi reformu yapmak gerekecektir. Bütün İslam ülkelerinin ekonomisi birbirine açık olacaktır. Bir İslam ortak pazarı, bir İslam sermaye piyasası, bir İslam kambiyo teşkilâtı, ortak bir İslam para ünitesi tesis edilecektir. İthalâta ve ihracatta, işçi değişiminde, ham madde alışverişinde İslam ülkeleri birinci planda tercihli olarak düşünülecek ve İslam ülkeleriyle İslam olmayan ülkeler arasında tam bir ayırım yapılacak ve fark gözetilecektir. İslâm ülkeleri arasında her alanda olduğu gibi ekonomik alanda da tam bir işbirliği, hatta bir iş bölümü olacaktır. Her ülke, ekonominin bir alanında, kendi fizikî imkânlarına en uygun ve en elverişli, o ülkeyi tam istihdam sınırına en yaklaştıracak alanda uzmanlaşacaktır. Tabî ki, bütün bunların gerçekleşebilmesi ve başarıya ulaşabilmesi için İslam toplumunun her yönüyle kurulması ve çalıştırılması, İslam idealinin gönüllere yerleşmiş olması, İslam gençliği, İslam işçisi ve İslam aydınının oluşması, İslam şuurunun elle tutulurcasına canlı olması şarttır." (59-60).